

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ

Беніцький А.С., к.ю.н., професор,

завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

У теорії та практиці кримінального права, незважаючи на багатотисячолітню історію, залишається багато проблем та спірних питань. Злочин – це одиничний завершений акт, але в дійсності після нього нерідко виникає цілий шлейф співпричетних суспільно небезпечних діянь, які потребують спеціальної кваліфікації. Здавна суб'єктом відповідальності в кримінальному праві вважалася особа, яка своїми діяннями заподіювала шкоду соціально значущим інтересам. Злочин могли вчинити два чи більше суб'єкти. За наявності відповідних умов вони вважалися співучасниками злочину. Однак у практиці мала місце причетність до злочину осіб, які безпосередньо не сприяли виконавцям в реалізації його злочинного умислу, але допомагали йому уникнути покарання за скоєне, реалізувати викрадене тощо. Довгий час їх діяння кваліфікували як співучасть у злочині, що призводило до завищеної оцінки суспільної небезпечності причетного діяння та особи, яка його вчинила. Усе це мало наслідком необґрунтоване застосування однакових мір покарання до винних у скоєнні основного злочину та причетних до нього осіб.

У сучасній юридичній літературі досі триває дискусія навколо доцільності існування причетності до злочину як одного з інститутів кримінального права. Деякі дослідники вважають, що інститут причетності до злочину не є актуальною проблемою для науки кримінального права. А.В. Наумов, наприклад, стверджує, що Загальна частина кримінального законодавства РФ не містить будь-яких норм про причетність до злочину. Тому ця проблема, на думку вченого, є проблемою існування однієї статті Особливої частини, у зв'язку з чим причетність до злочину як інститут Загальної частини кримінального права себе вичерпала [1, с. 306]. Схожі міркування щодо значущості та доцільності розгляду причетності до злочину як самостійного кримінально-правового інституту висловлювали ще в середині ХХ століття деякі радянські вчені, зазначаючи, що необхідно відмовитись від інституту причетності до злочину, оскільки він не викликається потребами судової практики [1, с. 15–16].

Такі точки зору на причетність до злочину зумовлювалися тим, що протягом радянського періоду в кримінальному законодавстві не існувало спеціальних правових норм, у яких би було сформульовано дефініції причетності до злочину, визначено чіткі критерії, за якими її слід відмежовувати від співучасті в злочині, перелічено всі види причетності до злочину тощо. Положення про причетність до злочину висвітлювалися лише в доктрині радянського кримінального права, зазвичай у рамках дослідження інституту співучасті в злочині.

Деякі положення про причетність містяться в правових нормах сучасного кримінального законодавства України, що характеризують інститут співучасті в злочині. Однак при цьому змішуються різні за юридичною природою кримінально-правові інститути: причетність до злочину та співучасть у злочині. Тому не випадковими є помилки, яких припускаються органи досудового розслідування, прокурори та суди України, даючи правову оцінку діянням, які мають ознаки причетності до злочину. Зокрема, причетних до злочину осіб інколи притягують до відповідальності за співучасть у злочині, а часом, навпаки, співучасть у злочині розглядається як причетність до злочину. Наслідком такої кваліфікації є несправедливе призначення покарання або звільнення від кримінальної відповідальності.

Невирішеність певних питань про причетність до злочину спричиняє негативне ставлення населення до правотворчого процесу в Україні, а також до діяльності правоохоронних органів та суду щодо застосування кримінального законодавства. Тому давно назріла необхідність виокремлення й теоретичного обґрунтування існування інституту причетності до злочину в кримінальному праві України, формулювання дефініції та визначення основних ознак причетності до злочину, а також дослідження її видів тощо.

Проблемам причетності до злочину присвячували праці дореволюційні автори, а також у працях сучасних вітчизняних і зарубіжних учених. Між тим комплексного дослідження причетності до злочину, а також її видів відповідно до положень кримінального законодавства України не проводилося.

Серед дослідників немає єдиного розуміння правової природи причетності до злочину, її поняття та ознак, переліку видів причетності до злочину, а також місця причетності до злочину в системі кримінального законодавства України. Це пояснюється тим, що в новому кримінальному законодавстві України, як і раніше, немає спеціальних правових норм, які б чітко визначали, що є причетністю до злочину, які її ознаки та види. Законодавець України навіть у кримінально-правових нормах не використовує термін «причетність». Між тим Пленум Верховного Суду України у своїх постановках цей термін уживає, аналізуючи ознаки заздалегідь не об'єднаного приховування злочину та інших різновидів причетності до злочину. Крім того, зазначений термін широко застосовують вітчизняні та зарубіжні вчені у кримінально-правовій доктрині.

Із прийняттям у 2001 році нового кримінального законодавства України з'явилися нові види злочинів, які містять ознаки причетності до злочину: заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності, заздалегідь не обіцяна легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, заздалегідь не обіцяне використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків, тощо. Протягом дії нового кримінального законодавства України неодноразово змінювалася редакція кримінально-правових норм, які передбачали відповідальність за причетність до злочину. Унаслідок цього не сформувалося єдиних підходів до правової оцінки таких проявів причетності, як заздалегідь не обіцяне приховування, зберігання та використання майна, одержаного злочинним шляхом, до визначення критеріїв розмежування злочинів, передбачених статтями 198, 396, 209, 256, 306 та іншими статтями КК України. У кримінальному законодавстві України не дано поняття потурання злочину, однак ознаки потурання злочину містяться в деяких кримінально-правових нормах. Зазначені обставини потребують спеціального дослідження злочинів, що мають ознаки причетності до злочину, для висвітлення загальної концепції причетності до злочину.

Серед сучасних українських науковців триває жвава дискусія щодо необхідності криміналізації неповідомлення про злочин. Схожі питання також обговорюються в юридичній літературі інших держав, де кримінальна відповідальність за неповідомлення про злочин відсутня. Привертає увагу та обставина, що автори навчальних посібників та підручників з кримінального права не завжди приділяють увагу інституту причетності до злочину, не кажучи вже про виокремлення спеціального розділу, який би було присвячено питанням причетності до злочину та її видам. Усе це не сприяє державній кримінально-правовій політиці щодо застосування ефективних кримінально-правових заходів, спрямованих на попередження вторинної злочинності та її проявів. Тому дослідження такого інституту кримінального права, як причетність до злочину, є пріоритетним завданням як міжнародної так і національної кримінально-правової політики.

Причетність до злочину виникає за наявності вчиненого або вчинюваного основного злочину, який скоєно іншою особою. У юридичній літературі основний злочин криміналісти іменують предикатним, первісним, початковим або похідним злочином.

Якщо немає основного злочину, то не може виникнути причетність до нього, тобто вторинний злочин. Наприклад, якщо особа вважає, що приховує тяжкий злочин або отримує майно, яке, на її думку, було здобуто злочинним шляхом, однак насправді предикатного злочину не було, то причетність до злочину відсутня. У такому випадку мову можна вести про замах на заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого злочину або про замах на заздалегідь не обіцяне отримання майна, одержаного злочинним шляхом.

Причетність до злочину буде відсутня, коли діяння, які підпадають під ознаки злочину, передбаченого кримінальним законодавством України, вчиняє особа, яка не є суб'єктом злочину через недосягнення віку кримінальної відповідальності, або у випадку, коли суд визнає її неосудною особою.

Тому вряд чи слід погодитись з думкою Л.М. Абакіна-Пілявської яка вважає, що причетність зберігає своє кримінально-правове значення не тільки щодо злочину, але й до об'єктивно-протиправного діяння (така ситуація може бути у тому випадку, коли особа, вчинивши основний (попередній) злочин, не може бути суб'єктом цього злочину та не буде притягуватися до кримінальної відповідальності) [3].

Діяння суб'єкта, який, наприклад, заздалегідь не обіцяючи, приховав не суб'єкта злочину (неосудну особу або особу, яка не досягла віку кримінальної відповідальності), який вчинив діяння, яке підпадає під ознаку тяжкого злочину, можуть бути кваліфіковані як замах на приховування тяжкого злочину лише у випадку, коли він помилково вважав, що особа, яку він приховав, була осудною або досягла віку кримінальної відповідальності.

Для визначення природи причетності до злочину необхідно встановити коло суспільних відносин, яким завдається шкода діяннями причетної особи. У разі причетності визначається об'єкт вторинного злочину. Об'єкт такого злочину, як правило, не збігається з об'єктом основного злочину. Для визначення суспільних відносин, яким заподіюється шкода від діяльності причетної особи, об'єкт основного злочину не має суттєвого значення.

Причетною до злочину не може бути особа, яка бере участь у предикатному злочині. Вторинний злочин може виникнути лише після закінчення предикатного злочину, а в деяких випадках після початку готування до його вчинення, наприклад при потуранні злочину та неповідомленні про злочин.

Діяння, які є причетністю до злочину, фактично перешкоджають досудовому розслідуванню або розгляду та вирішенню кримінальної справи в суді. Такі дії зводять нанівець діяльність правоохоронних органів із виявлення осіб, які скоїли предикатний злочин, притягнення їх до кримінальної відповідальності, пошуку слідів злочину, ускладнюють повернення майна, здобутого злочинним шляхом, законному власнику або звернення в дохід держави тощо. Причетні особи своїми діями заважають запобіганню злочинній діяльності учасників предикатних злочинів, її попередженню та припиненню. Крім того, у співучасників таких злочинів формується почуття безкарності за свої діяння, що не тільки не стимулює їх до каяття та виправлення, а створює загрозу продовження злочинної діяльності.

Література:

1. Наумов А. В. Российское уголовное право. Курс лекций. В двух томах. Т. 1. Общая часть / А. В. Наумов. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юрид. лит., 2004. – 496 с.
2. Мишунин П. Институт прикосновенности к преступлению в советском уголовном праве / П. Мишунин // Социалистическая законность. – 1956. – № 11. – С. 7–16.

3. Абакіна-Пілявська Л. М. Інститут причетності до злочину в кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Людмила Миколаївна Абакіна-Пілявська ; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2014. – 317 с.

—